

Mindennapi korrupció - avagy hogyan gondolkodnak a fiatalok a korrupcióról?

Jelige: MKO 628

Kézirat lezárása: 2014.04.29.

MINDENNAPI KORRUPCIÓ - AVAGY HOGYAN GONDOLKODNAK A FIATALOK A KORRUPCIÓRÓL?

A korrupció jelensége állandóan jelen van a mindennapjainkban, számtalanszor halljuk, érzékeljük, szembesülünk vele, és időnként talán mi magunk is elkövetünk korrupciós cselekedeteket. De vajon, ha korrupcióról beszélünk, mindenki ugyanarra gondol-e? Észre vesszük-e, ha a körülöttünk zajló eseményeket beárnyékolja a korrupció, és tudjuk-e annak következményeit? Mindezekről mit gondolnak a fiatalok, illetve hogyan érzékelik ezt? Vajon képesek szembeszállni ezzel a széleskörű problémával? Dolgozatom célja, hogy az ilyen, és az ehhez hasonló kérdésekre választ találjak, és megismerjem a megoldáshoz vezető lehetséges utat/utakat. További célkitűzésem, hogy megvizsgáljam a fiatalok hozzáállásának a jellemzőit, illetve ezek következményeit és az esetleges korrupció mérséklésére irányuló megoldásokat. Úgy gondolom, minden ember érdeke, hogy ne hunyjunk szemet a mindennapi korrupció felett, hiszen itt is, mint más, az egész társadalmat érintő kérdésnél, az egyik nagy probléma, az emberek tájékozatlansága a témával kapcsolatban. Abban kívánok segíteni főiskolás társaimnak, hogy felvéve lelkiismeretünk önkritikus szemüvegét, merüljünk el a témában, és kutassuk azokat a lehetőségeket, amelyek által mi is tehetünk valamit egy korrupciómentesebb társadalom kiépítése érdekében.

Adatgyűjtésem során primer és részben szekunder kutatásokat végeztem. A főiskolás hallgatók véleményét survey módszer segítségével mértem fel, hogy választ kapjak arra, miként látják és értelmezik a korrupciót, mennyire tartják elfogadhatónak, illetve amennyiben módjuk van rá, hajlandóak-e fellépni ellene. Ezen kívül, a kérdőívből nyert eredményeket összevetettem néhány eddigi kutatással. Főként ordinális változókkal dolgoztam, és ezekkel keresztmetszeti vizsgálatokat végeztem. Kutatási eredményeim azt mutatták meg, hogy a megkérdezett hallgatók nincsenek tisztában a korrupció mélyebb értelmezésével. Ez elsősorban abból látszik, hogy igen eltérő válaszokat adtak egy-egy eset megítélésükor. A vizsgálatba bevont fiatalok többségéről elmondható, hogy gyakran elsikkadnak egy-egy ügylet során, ha meg kell ítélniük, hogy melyik fél tanúsít vagy felek tanúsítanak korrupciós magatartást. A korrupció elterjedtségével kapcsolatos jelen helyzetet bár nem látják pozitívan, a legtöbben semmit sem kívánnak tenni a jobbítás érdekében. Úgy érzik, nincs értelme a korrupció bejelentésének, illetve sokan nem is tudják, hol és hogyan tehetnék ezt meg. Kutatásom alapján azonban az is elmondható, hogy a megkérdezett hallgatók sokkal kisebb mértékben követnének el korrupciós cselekményt, mint ahogy azt a környezetükben észlelik. Az elemzéseim alátámasztják azt a kiinduló gondolatot, hogy a korrupció az a témakör, amit nem szabad tabu témának tekinteni. Úgy gondolom a felsőoktatásban szükség lenne olyan tananyagra, ismeretátadásra, amely felkészíti a fiatalokat a korrupciós helyzetek felismerésére, elkerülésére, illetve az ellene való fellépésre.

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalom

1. BEVEZETÉS	1
2. ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS	2
A korrupció fogalmával való ismerkedés	2
A korrupció csoportosítása.....	3
A dolgozat témájához kapcsolódó korrupciós fajták	5
3. MINDENNAPI KORRUPCIÓ KIALAKULÁSÁNAK OKAI, ÉS A MOTIVÁCIÓS TÉNYEZŐK	7
Állami befolyás	7
Történelmi és földrajzi sajátosságok	8
Társadalmi tényezők.....	8
Kulturális tényezők	9
Szegénység	10
Társadalmi értékek.....	10
Média – a televízió és az újságok hatása.....	11
Kapcsolatrendszerek	12
Az emberek neme	13
Individuális okok.....	13
4. EMPIRIKUS KUTATÁS	16
Primer adatelemzés.....	16
Szekunder kutatás	22
5. ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ	25
6. IRODALOMJEGYZÉK:	27
7. MELLÉKLETEK	29

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra Fejlett és fejletlen országok, valamint a kontinensek korrupciós jellemzői.....	10
2. ábra Nők és férfiak megoszlása.....	17
3. ábra Lakhely szerinti megoszlás	17
4. ábra Elbírálandó kérdések megválaszolásának megoszlása	18
5. ábra Rangsorolás szerinti megoszlás.....	19
6. ábra Válaszok megoszlása egyetértés szerint.....	20
7. ábra Konkrét szituációkra adott válaszok megoszlása	21

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A korrupció néhány csoportosítási lehetősége	3
2. táblázat: Elbírálandó kérdések a korrupciót elkövető személye szerint.....	17
3. táblázat: Rangsorolandó kérdések aszerint, hogy milyen gyakoriak a mindennapok....	19
4. táblázat: Egyetértés szerinti rangsorolandó kérdések.....	20
5. táblázat: Eldöntendő kérdések konkrét szituációk során.....	21

BEVEZETÉS

A korrupció már az ókor óta jelen van az emberi társadalmakban, ám még napjainkban is az egyik legégetőbb problémának számít, nem csak hazánkban, de a világ más országaiban is. Annak ellenére, hogy a korrupcióval való harcban és annak felismerésében, nyilvánosságra hozatalában már számos pozitív változás bekövetkezett az elmúlt századokhoz képest (mind Magyarországon, mind más államokban), még sokat kell tennünk egy korrupciómentesebb világ reményében. A korrupció mindig valamilyen társadalmi viszony keretei között alakul ki, mi emberek hozzuk létre, és mi tartjuk életben, a mindennapokban. Bár a többség elítélendőnek véli a jelenséget, mégis sokan vannak, akik követtek már el, vagy bevallásuk szerint követnének el korrupciós cselekedetet, ha ezzel javíthatnának önmaguk vagy hozzájuk közeli helyzetén. „Számos tanulmány hangsúlyozza, hogy az emberek alapvetően normakövetők, ugyanakkor a problémát az okozza, ha maga a korrupt viselkedés válik normává.” (Takács – Csapodi – Takács-György [2011] 33. o.)

Annak ellenére, hogy a korrupció részévé vált hétköznapi életünknek, gyakran számít tabu témának. Amennyiben beszélünk róla, gyakran elvicceljük a témát, vagy felháborodásunknak adunk hangot egy-egy hír kapcsán. Ezeknek a gyakran „fellengzős” híreknek a hallatán fertőzötteknek ítéljük az egész világot. Érdekes módon azonban úgy gondoljuk, minket elkerül a korrupció. Ezért fontosnak tartom, hogy a fiatalok tisztában legyenek a korrupció körüli mítoszok felismerésével, és tudatosan utasítsák el az erre irányuló cselekedeteket.

Mielőtt a kutatásba bevont főiskolai hallgatók korrupciós ismereteinek és attitűdjeinek vizsgálatával foglalkozom, ismertetem a jelenséghez kapcsolódó általános fogalmakat, csoportosításokat. Ezek tisztázása után, bemutatom a korrupció kialakulásának legfontosabb okait. Kutatásomat a témában megvizsgált legfontosabb kérdések, hipotézisek felsorolásával folytatom. Majd ismeretem kérdőívemre vonatkozó lényegi ismerveket, és az egyes kérdéssorok célját. Ezt követően a kapott eredményeket összevetem korábbi felmérésekkel, és ez alapján vonom le következtetéseimet és állapítom meg, hogy helyesek voltak-e felvetéseim.

ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS

A korrupció fogalmával való ismerkedés

Mielőtt belekezdünk a korrupció világát felfedező utamba, elkerülhetetlen magával a fogalommal való megismerkedés. A korrupció meghatározásával kapcsolatban, talán az egyetlen dolog, amiben mindenki megegyezik, hogy a latin corruptio szóból származik, és jelentése: romlás, rontás, megszegés. A szakirodalomban azonban nem lehet találni mindenki számára egyaránt elfogadható meghatározást. Például Szente Zoltán ([2007] 5.o.) szerint: „A korrupció olyan fogalom, mint a demokrácia vagy a terrorizmus; a konkrét esetekben viszonylag biztosan tudjuk használni, de rögvest nehézségeink támadnak, ha pontos definíciót kell adnunk, hogy pontosan mit is értünk alatta.” Valóban nagy kihívást jelent meghúzni azt a „bizonyos” vonalat, ami eldönti, hogy mi sorolható a korrupciós cselekedetek közé, és mi nem. És ha el is tudjuk dönteni egy viselkedésformáról, hogy az korrupt-e, vagy sem, még mindig ott marad egy lényeges kérdés; a különböző korrupciós cselekmények hogyan rangsorolhatók súlyosságuk szempontjából? A Magyar Virtuális Enciklopédia megfogalmazása szerint: „A korrupció a közélet, a közérköls bomlottságán alapul, ahol a megvesztegethetőség és a vesztegető szándék egyszerre van jelen. Olyan törvénybe ütköző cselekedet, amelynek célja, hogy a megvesztegető pénzbeli, természetbeli juttatásért, vagy viszonyosságon alapuló tevékenységért cserébe jogtalan előnyhöz jusson.” Bár e definíció is sokat elmond a korrupció tisztatlanságáról, de korruptnak csupán a megvesztegetőt tartja. A fogalom meghatározásakor ezen kívül számos dolgot figyelembe kell venni, mint például a benne résztvevők köre. Problémákba ütközünk, ha egy irányból közelítjük a kérdést; például morális, jogi vagy közgazdasági szempontból vizsgáljuk azt. Az országok és azok kultúrájának különbözősége is gátat szab annak, hogy kialakítsunk egy egységes definíciót. További nehézségeket okoz, hogy a jelenség negatív tartalma miatt, nehéz olyan megfogalmazást adni, amely ne lenne értékelő, vagyis ne tartalmazna pozitív vagy negatív kritikát. A fentiek alapján, én a következőképpen fogalmazom meg a korrupció definícióját, amely dolgozatomban alapjául szolgál: **A korrupció az élet valamennyi területén jelentkező, és az egész társadalmat átható jelenség, amely tevékenység során, mind a megvesztegető, mind a megvesztegetett személye egyaránt törvénybe ütköző cselekedetet visz véghez, jogtalan előnyszerzés céljából.** A mindennapi korrupciót a korrupciós hierarchia legalsó szintjébe sorolom, és a különféle szolgáltatásokért adott kenőpénzt, vagy egyéb juttatást, szívésséget értem alatta.

A korrupció csoportosítása

Ahhoz, hogy kiléphessünk a számos eltérő meghatározás csapdájából, célszerű megismerkednünk a korrupció néhány csoportosításával, amely segít eligazodni a korrupciós jelenségek bonyolult világában. A könnyebb átláthatóság miatt, táblázatba (1. táblázat) foglaltam a legfontosabb csoportosítási módokat, amelyeket a következőkben részletesen kifejtek.

A korrupció néhány csoportosítási lehetősége

1. táblázat

Csoportosítási szempont	Csoporton belüli fajták
Szereplők száma	- Kevés szereplős - Sok szereplős
Beágyazottság típusa	- Személyes - Intézményes
Vesztegető személye	- Egyén - Vállalat - Állam (párt)
Vesztegetett személye	- Egyén - Vállalati illetékes - Államapparátus alkalmazottja
A korrupció mértéke	- Kis jelentőségű („túlélés” jellegű) - Nagy horderejű - Ritka (endemikus vagy őshonos)
Elítéltség mértéke	- Fehér korrupció (a társadalom többsége megtűri) - Szürke korrupció (a társadalom egyes rétegei elítélik, mások bizonytalanok) - Fekete korrupció (az egész társadalom elítéli)
Megjelenési forma	- Megvesztegetés - Csalás - Zsarolás - Protekcionizmus-nepotizmus - Sikkasztás - Hivatali visszaélés
A korrupciós cselekmény ellenszolgáltatása alapján	- Pénzbeli - Nem pénzbeli - Immateriális

Saját szerkesztés

A szereplők száma szerint megkülönböztethetünk kevés és sokszereplős korrupciót. Ahhoz, hogy korrupcióról beszéljünk legalább két ember szükséges. Általában elmondható, hogy az ilyen cselekményekben résztvevők száma nem nagy, hisz a létszám

növekedésével egyre inkább nő a leleplezés veszélye is. Elméletileg azonban korlátlan lehet egy-egy korrupciós esetben résztvevők száma.

A beágyazottság alapján lehet egyszerűbb, vagyis személyes típusú, és bonyolultabb, intézményes is. Minél inkább haladunk a személyes korrupciótól az intézményes felé, annál összetettebbé és nehezebbé válik annak feltárása. Egy korrupcióval kapcsolatos eset összetettségét még inkább fokozza, ha a beágyazottság két típusa keveredik egymással.

A vesztegető lehet egyaránt természetes vagy jogi személy, azaz egyén, a vállalat és az állam (párt). A vesztegetett személye lehet ugyancsak az egyén, a vállalati illetékes és az államapparátus alkalmazottja.

A korrupció mértékét tekintve, feltűnnek kis jelentőségű („túlélés” jellegű), illetve nagy horderejű és a ritka (úgynevezett endemikus vagy őshonos) korrupciótípusok is. A kis jelentőségű korrupció általában az alsó szinteken jelenik meg, főleg az alulfizetett közalkalmazottak körében. Ezzel szemben a nagy horderejű esetek hosszabb időszakra szólnak, és a felsőszintű vezetés területén terjedtek el. Az őshonos korrupciót egy-egy területhez, leginkább egy országhoz köthetünk.

A fekete, szürke és fehér korrupció mindegyike - melyek az elítéltség nagyságát fejezik ki - hozzátartozik a korrupció világába. Sokan úgy gondolják, hogy a kismértékű korrupció a mindennapi élet velejárója, és miután belecsúsznak egy-egy hétköznapi gyakorlattá vált ügybe, máris feloldozzák magukat az esetleges lelkiismereti terhek alól. Gyakran elhangzanak ilyenkor a „senki sem tudja meg” és „ha más megteheti, akkor nekem/neked is kijár” mondatok, és megjelenik egyfajta hárítási mechanizmus. Úgy gondolom, az úgynevezett fehér korrupció a legjellemzőbb társadalmunkra, hiszen a nyilvánosság döntő része tolerálja ezeket a tevékenységeket. Sokan úgy gondolják, hogy nem is ártanak vele, és ezért azokat – lelkiismeret szempontjából – „könnyebb” elkövetni. Azonban úgy vélem, ha már többször belekeveredett valaki kisebb korrupcióba, ilyen jellegű kapcsolatkörre tett szert, vagy fenyegetve érzi magát, nagyobb eséllyel bonyolódhat a társadalom által elítélt, vagy erősen elítélt ügyekbe is.

Megjelenési formájuk szerint 6 típust különíthetünk el; megvesztegetés, csalás, zsarolás, protekcionizmus-nepotizmus, sikkasztás és a hivatali visszaélés. A hétköznapiokban sokszor a megvesztegetést azonosítják magával a korrupcióval. Ez irányulhat valamilyen költség elkerülésére, előnyyszerzésre, más kizárására ezen előnyökből, illetve információszerzésre. A csalás, a tények és információk elferdítését foglalja magába.

Zsarolásról akkor beszélhetünk, ha valamely cselekmény megvalósulását erőszakkal kényszerítik ki. Nepotizmus alatt igazságtalan protezsálásról beszélhetünk, amely családtagok, barátok, vagy ismerősök között jön létre. Sikkasztás során a közvagyon hűtlen kezeléséről, illetve lopásáról beszélhetünk. Végül a hivatali visszaélés értelmezése: „amikor egy hivatalos személy megszegi hivatali kötelességét, hogy jogtalan hátrányt okozzon, vagy jogtalan előnyt szerezzen” (Fenyvesi [2013])

A korrupciós tevékenységet nemcsak pénzben lehet kifejezni, hanem másfajta anyagi vagy nem materiális juttatásban is; ezek lehetnek például szolgáltatások, engedélyek, pozíciók, vagy akár viselkedésformák. Ezen a téren is igen eltérő álláspontokkal találkozhatunk magunkat szemben; vajon egy „ajándék”, mint például üdülési lehetőség nyújtása, egy drága ajándékcsomag, vagy a lojalitás megvásárlása jelenthet-e korrumpáló magatartást, elítélendő cselekedetet.

A dolgozat témájához kapcsolódó korrupciós fajták

A hétköznapi korrupció keretein belül, elsősorban a kevés szereplős, személyes formáját helyezem előtérbe, mint ahogy a beágyazottság típusai közül is a személyes jellegű ügyek jelennek meg leginkább. Azért választottam ezeket a korrupciós formákat, mert véleményem szerint a főiskolások leginkább ezekkel az ügyekkel találkozhatnak mindennapjaik során, illetve ilyen cselekedetekbe keveredhetnek legnagyobb eséllyel. Úgy gondolom, hogy minél kevesebb résztvevője van egy korrumpált „egyezségnek”, annál nagyobb a bizalom a felek között, és nagyobb biztonságérzettel vállalják az esetleges kockázatokat. Dolgozatomban azokat az eseteket vizsgálom, amikor legalább az egyik fél egyénként (természetes személyként) jelenik meg. A korrupció mértékét tekintve, témám legfőképpen a kis jelentőségű („túlélés” jellegű) korrupciótípust érinti, a nagy horderejű és a ritka korrupcióval szemben, amely inkább a felső szintű vezetői gyakorlatban jelennek meg. Sokan úgy gondolják, hogy a kismértékű korrupció az élet velejárója, és így könnyedén feloldozzák magukat a lelkiismereti terhek alól, és a lebukás lehetőségét is elhalványulva látják. Az elítéltség mértékét kifejező fajták mindegyike megjelenik a hétköznapi korrupció világában, ám mégis úgy vélem, hogy a fehér korrupció a legveszélyesebb a társadalomra – az elterjedetőséget tekintve – hiszen az emberek nagy része elfogadja ezeket a bevett gyakorlatokat. Megjelenési formájuk szerint a megvesztegetés, csalás, zsarolás, protekcionizmus-nepotizmus érinti leginkább a mindennapi szituációkat, de természetesen a sikkasztás és a hivatali visszaélés is erősen hatással van az egyének életére. A hétköznapiakban élő korrupciónak mind az

immateriális, mind a kézzel fogható, főleg a pénzben kifejezett formái megjelennek. Véleményem szerint a legáltalánosabb formája azonban a pénzbeli juttatás. A másik jellemzője, hogy minél kisebb összegről, ajándékról van szó egy ügylet során, annál elfogadhatóbbnak tartják az emberek.

MINDENNAPI KORRUPCIÓ KIALAKULÁSÁNAK OKAI, ÉS A MOTIVÁCIÓS TÉNYEZŐK

Miután röviden ismertettem a korrupció meghatározásával kapcsolatos dilemmákat, – amely talán több kérdést vetett fel, mint amennyit megválaszolt – áttérek a mindennapi korrupció kialakulásának okaira. A korrumpáló magatartás leginkább a politikai, illetve gazdasági életben kelt nagy visszhangot, főként, ha ehhez kapcsolódik egy-egy ismertebb név. Azonban a hétköznapiakban is számtalanszor találkozhatunk ezzel a viselkedésformával. Néha már észre sem vesszük, vagy talán nem akarjuk észrevenni azokat, annyira beágyazódnak az életünkbe. Gondoljunk arra, hogy amikor egy orvosnak hálából pénzt adunk egy jól sikerült műtét után, vagy éppenséggel még a beavatkozás előtt fizetünk, belegondolunk-e ennek korrupt mivoltába? Ha egy barátunk szívességéért mi is szeretnénk valamit adni, az vajon korruptnak számít-e? Egy bizonyos; „a korrupció a világon mindenütt, minden politikai-gazdasági rendszerben előfordul, kisebb-nagyobb mértékben. Társadalmi feltétele, hogy létrejöjjön egy hierarchikus viszony a javak feletti rendelkezésben, létezzen társadalmi munkamegosztás, s a szűkösen rendelkezésre álló erőforrások megszerzésében, az azokhoz kapcsolódó előnyök megszerzésében, illetve elosztásában valamely társadalmi csoportnak előjogai vannak.” (Takács – Csapodi – Takács-György [2011] 27. o.) Mégis számtalan különbség van korok és nemzetek között abban, mi kelt életre egy új korrupciós cselekményt, és miképp szűnnek meg bizonyos gyakorlatok.

A mindennapi korrupció kialakulásának okai nem különíthetők el a korrupció létrejöttének általános okaitól. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül összegyűjtöttem tíz olyan tényezőt, amelyek hozzájárulnak a korrupció kialakulásához, elterjedéséhez. A felsoroltak más és más módon hatnak. Habár ezek erejükben és intenzitásukban is különbözhetnek, úgy gondolom, nehéz lenne reális sorrendet felállítanom.

Állami befolyás

Minél nagyobb az állami jelenlét, annál jobban növekedhet a korrupció esélye. Számos kutatás azt is megerősítette, hogy kevésbé káros a jelenség a gyengébben működő intézményrendszerekben. „A hatékony intézményrendszer egyik kulcseleme a hatékony jogrendszer, amely megfelelően visszatartó erejű büntetéssel fenyeget korrupció esetén, s az párosul egy hatékony korrupciófeltáró rendszerrel.” (Takács – Csapodi – Kiss [2011] 32. o.) Fontos tehát, hogy ne legyen a szabályozás se túlzott, se hiányos, illetve, hogy az legyen egyértelmű, elkerülve így a „kiskapuk” adásának lehetőségét. A túl bonyolult és

szigorú jogszabályok között nehéz eligazodni, amely mindkét oldalt (megvesztegető és megvesztegetett) korrumpálásra ösztönöz, a büntetéstől való félelem elkerülése végett. Továbbá, problémát jelenthet, ha az emberek az elvárt színvonal alatt kapnak fizetést, mert akkor megnő a kenőpénz elfogadására irányuló hajlandóság. (Takács – Csapodi – Kiss [2011])

Történelmi és földrajzi sajátosságok

A korrupciót elősegítheti néhány történelmi és földrajzi változó is. A gazdag természeti erőforrások, a magas korrupciós rátával rendelkező szomszédos országok és a világ legnagyobb kereskedelmi központjaitól való távolság mind-mind jelentősen emelhetik a korrupció nagyságát. De ezen felvetések körül is eltérő álláspontokkal találkozhatunk magunkat szembe. Megvizsgálták az OPEC (Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezet) tagállamait, amelyek kőolajban igen gazdagok. A kutatás azt bizonyította, hogy ez a tényező nagyban növeli egy ország korrupciós szintjét. Más tanulmány szerint, egy ország természeti erőforrásának nagysága, az elsődleges termelésben résztvevő munkaerő száma szerint is mérhető. Azt is megfigyelték, hogy minél közelebb van egy ország az egyenlítőhöz, annál hajlamosabb a korrumpálásra. Egyes kutatások szerint, egy ország gyarmati öröksége befolyásolhatja a mostani politikai életét, beleértve a korrupció szintjét is. Azonban ezek a vizsgálati lehetőségek igen korlátozottak, s ezeknek a kutatásoknak nem az volt az elsődleges célja, hogy megvizsgálja a korrupció és a gyarmatosítás kapcsolatát. (Rose-Ackerman [2006])

Társadalmi tényezők

A korrupciónak nincs örökletes alapja, nincsenek olyan gének, amelyek egy-egy személyt hajlamosabbá tehetnek a korrumpálásra, de természetesen, ettől függetlenül észrevehetünk társadalmi beágyazottságot is. A korrupció egyéni különbségei miatt, több féle lehet. Ezek egy része nagyjából egyforma befolyással rendelkező felek között jön létre, míg másik részüknél a megvesztegető fél magasabb pozícióval rendelkezik, mint a megvesztegetett. Ez utóbbi esetről, általában a megvesztegetett személy ki van szolgáltatva a másik fél számára, rákényszerülve így a rendszerbe való beépülésre és lojalításra. A kutatások főként a jelenség társadalmi hatásait vizsgálják, pedig az egyéni törekvések szerepe is nagyon fontos. Habár nincs közvetlen kapcsolat a gének és a korrupció között, kiderült, hogy a genetikai tényezők 40-60%-ban felelősek a személyiségvonások, attitűdök és társadalmi tájékozódás egyéni különbségeiért. Ha a vadászó-gyűjtögető társadalmakat vizsgáljuk, észrevehetjük, hogy nem jelenik meg a

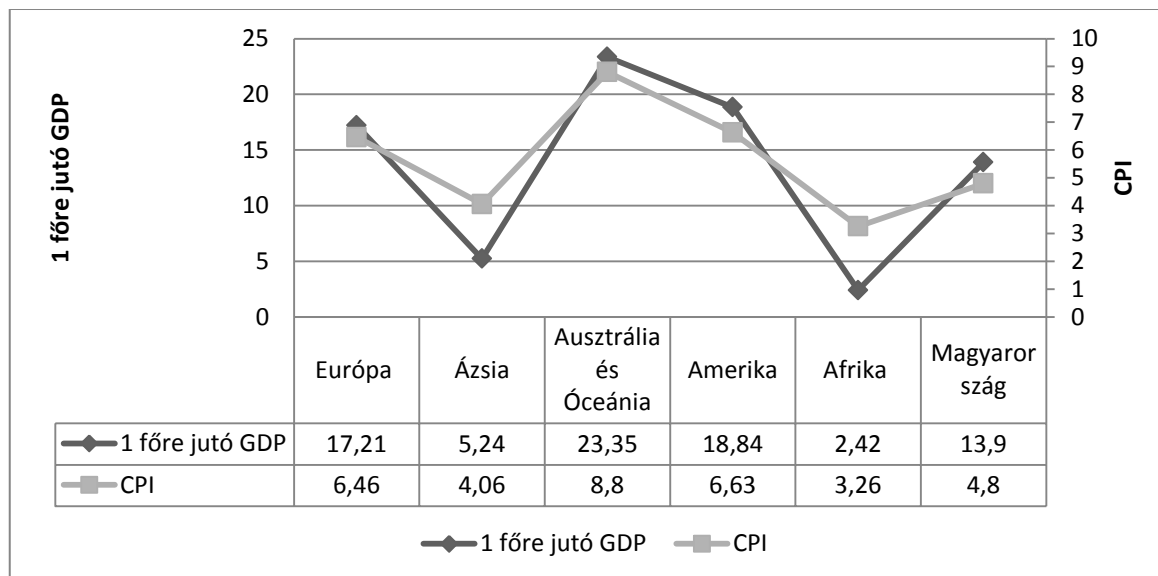
korruptió, vagy legalább is nem a mai napi értelemben vett formája, vagyis a korrupciónak nincsenek olyan viselkedési formái, amelyeket az evolúció során őseinktől örököltük volna. Ezek általában olyan szűk, egalitáriánus társadalmak, ahol magas büntetést szabnak ki a törvénytörőkre, és normafenntartó eszközöket használnak azok ellen, akik magántulajdont gyűjtenek a többiek rovására. Bizonyos „hatalmi” ajándékozási és viszontajándékozási szokások itt is megjelennek, ám ezek csak a rokonok és a befolyásos családok között osztják szét, vagyis csupán a protekcionizmus egyes formái észlelhetők. (Bereczkei – Tóth [2010])

Kulturális tényezők

A szociológusok sokszor a kulturális hatásokra mutogatnak, ha a korrupció kialakulásáról van szó, melyben nagy szerepet játszik a vallás és a hierarchia elfogadása. A különböző kultúrák, azonban csak kis eltéréseket mutatnak a korrupció keretein belül, tehát az országok változtathatnak ezen, még akkor is, ha a kulturális feltételek „kedvezőtlenek”. Különböző kutatásokat végeztek az erősen hierarchikus vallások – mint például a katolikus, a keleti ortodox és a muszlim – illetve a korrupció összefüggéseinek kapcsán, melyek alapján bebizonyosodott, hogy azokban az országokban, ahol ezek a vallások dominálnak, kisebb volt a korrupció mértéke. Azonban, ennek hatása csökkent, ha a vizsgálatokba az egy főre jutó GDP-t is belekalkulálták. Egy másik kutatás azt mutatta ki, hogy a buddhista, hindu, iszlám és legfőképp a reform előtti keresztény (protestáns és anglikán) csoportokban nagyobb mértékben jelentkezett a korrupció. Különböző vallási értékek és a megvesztegetés szintje között, pozitív korrelációt fedeztek fel. Ilyen változó például az, hogy az egyének elfogadják, illetve következetesnek tartják, hogy egy országon belül egyenlőtlen a hatalomeloszlás. Egy másik ilyen tényező, hogy az egyén az anyagi sikert az életminőség elé helyezi, illetve, hogy egy ismeretlen helyzetben egy kultúra tagjai fenyegetve érzik magukat. Ha azt a kérdést tették fel az embereknek, hogy szerintük összességében jól, vagy rosszul működik-e a demokratikus rendszer országukban, akkor azokban az államokban, ahol magasabb volt a korrupció mértéke, jelentősen negatívabb választ adtak. (Rose-Ackerman [2006])

Szegénység

A korrupció és a szegénység egy ördögi kör: a korrupció a fejletlenség és szegénység oka, a szegénység hozzájárul a korrupció elterjedéséhez. Ezért a korrupció oka és következménye is a fejletlenségnek.

Forrás: Egy általam és konzulensem által írt cikk [2013]

1. ábra Fejlett és fejletlen országok, valamint a kontinensek korrupciós jellemzői

Ha a szegénység lenne az oka a korrupciónak, nehéz lenne megmagyarázni, hogy a gazdag fejlett országokban miért fordulnak elő ilyen típusú botrányok. A szegénység nem jelenti azt, hogy valaki automatikusan tisztességtelenné válik. (Sebestyén [2005])

Gondoljunk azokra a korrump afrikai vezetőkre, akiknek több milliárd dollárjuk van különböző európai bankokban. Ők ugyan nem szegények, de hozzájárulnak országuk szegényebbé tételéhez a nemzeti vagyon elherdálásával. Az alábbi ábra (1. ábra) azonban azt mutatja, hogy akár ok vagy okozatként, de a korrupció észlelt mértéke összefüggésben van a kontinensek fejlettségével.

Társadalmi értékek

A hagyományörzést és a különböző társadalmi értékeket vizsgálva, további kutatásokat végeztek. Egy vizsgálat azt bizonyította, hogy azok a közösségek, ahol a világi, vagy racionális erények dominálnak a hagyományos vallási értékek felett (vagyis, ahol a személytelen értékek fontosabbak, mint például a családi értékek), kisebb a korrupciós ráta. Továbbá, ahol magas a rokonok felé irányuló lojalitás, felbukkanhat a nepotizmus. Tehát, azon társadalmakban, amelyekben nagy a családi összetartás, és egymás iránti

elkötelezettség, hajlamosabbak az egymás közti, személyes korrupció elkövetésére. A „túlélés” jellegű orientálódás kétszer olyan magas korrupciós szintet mutat, mint ahol a hagyományhoz való irányultság jelentkezik. Kutatók vizsgálták a családcentríkusság és a korrupció egymásra hatását is, és kiderült, hogy a kettő pozitív korrelációt mutat. Azokban az országokban, ahol a megvesztegetők biztosabbak abban, hogy majd viszonzást is remélhetnek, – vagyis jelen vagy egyfajta általános bizalom a partnerek között – magasabb korrupciós szint mutatkozik. (Rose-Ackerman [2006])

Média – a televízió és az újságok hatása

A média igen nagy szerepet játszik a társadalom korrupcióhoz való viszonyulásában. Mint ahogy általában mindennek, a médiának is vannak negatív és pozitív hatásai egyaránt. Bizton állíthatjuk, hogy a sajtó mindenféleképpen hozzájárul, illetve hozzá kellene járulnia a korrupció megelőzéséhez. A bemutatott képről azonban sokszor nehéz eldönteni, hogy mennyire tükrözi az objektív valóságot. Természetesen nem könnyű sem az újságírók, /és riporterek,/ sem a „közönség” helyzete. A médiában állandó verseny folyik, és az etika, a tisztesség és a sajtó igényei nem mindig járnak kéz a kézben. A korrupció a médiát is fojtogatja; néha a kapzsiság, néha a félelem állja útját egy-egy nagy leleplezésnek. Az aktuális kormánnyal szembeni erős fellépés, kritika veszélyeztetheti az újságírók állását. Igen sokkoló tény, hogy „2001-ben 68 meggyilkolt újságíróból 15-öt a korrupcióval kapcsolatos feltáró tevékenysége miatt öltek meg”. (Peters [2003] 45. o.) Mai világunkban fontosabb a (magán)bevétel, mint az információhoz, vagy a szabad tudósításhoz való jog.

A média igen nagy szerepet játszik abban, ahogyan a világot látjuk és érzékeljük magunk körül, ám megoszlanak a vélemények azzal kapcsolatban, hogy az állampolgárok mennyire hiszik el a médiában elhangzottakat. Ezt nagyban befolyásolja az egyének saját tapasztalata, neveltetése, vallása, hovatartozása, saját-, illetve környezetének a véleménye is. Például a televízió nézésének hossza, tartalma is hatással van a valóságról alkotott képünkre, elképzeléseinkre, vágyainkra, elvárásainkra. Ezt igazolja az a tény, hogy „a tv-t meglepően sokan tekintik a valóság hű tükreinek”. Egyéb érdekes kutatásokat végeztek azon emberek között, akik sokat, illetve keveset, vagy egyáltalán nem néznek televíziót. Ezek közül azokról említek néhányat, amelyek dolgozatom témája szempontjából érdekesek lehetnek. Gerbner György kimutatta például, hogy a televíziót néző emberek veszélyesebbnek és ellenségesebbnek látják környezetüket a valóságosnál, illetve a televíziót nem néző társaiknál. Azt is kiderítették a kutatásokból, hogy azon emberek, akik

legalább naponta 4 órát töltenek el a tv előtt, átvéve egymás szokásait, egyre jobban kezdenek hasonlítani egymásra, és ez egy egységes fogyasztói kultúra kialakulásával járhat. A tévézés ideje befolyásolhatja a szexualitásról, kapcsolatokról és a környezetbarát viselkedésről alkotott nézeteinket. A tévézés milyensége, minősége is szerepet játszik egyéniségünk kialakulásában, és befolyásolja lelkiállapotunkat is, hiszen nem mindegy milyen műsortípust milyen gyakorisággal nézünk. Ezért is fontos, hogy a médiában megjelenő korrupciós hírek valós tényeket mutassanak be, és ne csak „ijesztgetésre” és vészjóslásra szolgáljanak. Ha az embereket túl sok negatív hatás éri a korrupcióval kapcsolatban, és „túltelítődnek” az ilyen jellegű hírekkel, akkor hajlamosak lesznek eltompulni, és közönyössé válni téma iránt. Habár az internet részben (de csak részben) már átvette a televíziózás helyét, az internet használata hasonló attitűddel jár, amely főleg a társadalom fiatalabb korosztályát érinti. (Németh – Körmendi – Kiss [2011])

Vásárhelyi Mária ([1998]) közvélemény-kutatásokon alapuló elemzése azt mutatta meg, hogy a fiatalabb generációk jobban érzékelik a korrupció jelenlétét a hétköznapiakban, mint a társadalom idősebb tagjai. Továbbá arra is fény derült a megkérdezett újságírók válaszaiból, hogy a sajtó keretein belül is vannak tabutémák, amelyeket nem hozhatnak nyilvánosságra, és ezek között első helyen szerepel a korrupció. Ezzel a nyilvánosság nagy része tisztában is van; az emberek 50%-a úgy gondolja, hogy a sajtó nem közzölheti teljes őszinteséggel a korrupcióval kapcsolatos információkat.

Kapcsolatrendszer

Kapcsolatrendszerünk nagy hatással vannak arra, hogyan látjuk a körülöttünk zajló történeteket, hiszen hajlamosak vagyunk másképp viszonyulni a hozzánk közelebb és távolabb lévő eseményekhez. Ezt bizonyítja Dr. Fenyvesi Éva Az ezerarcú korrupció (2013) című tanulmánya is, amely felsőoktatásban tanulók véleményét és tájékozottságát méri fel a korrupcióval kapcsolatban. Az egyének véleménye igen különböző, ha meg kell ítélniük egy magatartásformát, és eldönteniük, hogy az korrumpáló-e, vagy sem. Megítélésünket nagyban befolyásolja a környezetünk is, és annak szokásai, kultúrája. Ha a saját közösségünkben történik valamilyen korrupciós ügylet, azt sokkal nehezebben észleljük, mintha kitekintünk a távolba, és az országos botrányt keltő hír jut a látókörünkbe. Ilyenkor igaz lehet a közmondás: „Más szemében a szálkát is meglátja, a sajátjában a gerendát sem”. A kapcsolatok hálójában sok embert bekebelez; szűk körben, közeli ismerősöknek könnyebben elnézzük a „kisebb félrelépéseiket”. Ez azonban nem

csak a közvetlen kapcsolatainkra, környezetünkre vonatkozik. Míg a közvélemény a „nagyokra” mutogat, addig a vezetők a társadalmi berendezkedésben vélik felfedezni a korrupció gyökereit. Ezt még tovább bonyolítja, hogy a rejtett és a valódi hierarchia sokszor nem azonos egymással. Szvetelszky Zsuzsanna szerint: „Minél nagyobb az eltérés a formális és az informális háló közt, annál nagyobb a korrupció tere.” Ha képesek vagyunk elvonatkoztatni saját csoporttagságunktól, és kívülállóként tekinteni a történésekre, akkor könnyebben észlelhetjük a körülöttünk zajló események korrump mivoltát. (Szvetelszky [2009])

Az emberek neme

Az utóbbi időkben a nemek közti különbségekre is hangsúlyt fektettek a témával kapcsolatosan. Ebben a témakörben inkább csak felvetéseket lehet tenni, mintsem konkrét eredményeket, hiszen szükség lenne nők által uralt, vagy nő-domináns társadalmakra ahhoz, hogy megfelelő eredményeket kaphassunk. Sokan úgy gondolják, hogy a nők jogainak növelése csökkentheti a korrupciót. Az is felvetődött, hogy vajon a független nők lényegesen kevésbé korrumpáltak-e. Mindössze annyit lehet kijelenteni, hogy megfigyelhetővé vált, hogy azokban a közösségekben, ahol vegyesen jelenik meg a két nem, kisebb volt a korrupciós ráta, mint a férfi-domináns csoportoknál. Persze az ok-okozati hatás fordítottnak is megmagyarázható; az alacsony korrupciós szint korlátozhatja a férfi-domináns hálózatokat, így biztosítva magasabb pozíciókat a nők számára. Azt is megállapították, hogy a nők számának aránya a munkapiacokon illetve a parlamentben csökkenti a korrupció szintjét. Egyes kutatások azt mutatják, hogy azok az irányelvek, amelyek a nők szerepének növelését szolgálják, segíthetnek csökkenteni a korrupció mértékét. Azonban ezen eredményekre más tényezők is befolyásoló hatással lehetnek. A nemek hatása jelentősen csökken, ha egyéb összetevőket is vizsgálunk, mint például a jogállamiság, a sajtószabadság és a demokrácia. (Rose-Ackerman [2006])

Individuális okok

Játékelméleti kísérletek azt mutatják, hogy az emberek a csereakciókban a saját érdekeiket nézik, és hajlamosak elárulni a másikat, főleg, ha a játék előtt nem tudtak megismerkedni a többi résztvevővel. „A pszichológiában machiavellizmusnak hívják azt a stratégiát, amely mások megtévesztésével, félrevezetésével és kihasználásával kapcsolatos. A machiavellista olyan személy, aki eszközként használja fel társait abból a célból, hogy saját céljait elérje.” (Bereczkei – Tóth [2010] 2. o.) Számukra nemritkán csak a saját érdekeik az egyetlen szempont, és képesek kivonni magukat az események érzelmi hatásai

alól, nem törődve az erkölcsi normákkal. Ezek az emberek könnyen manipulálnak, és nem képesek pozitívan vélekedni másokról, jellemző rájuk a folytonos cinikusság és gyanakvás.

Az emberek bizonyos körülmények között hajlamosak arra, hogy normasértő és manipulatív eszközöket bevetve, másokon keresztül érik el céljaikat. Ez azonban sajátos kulturális és társadalmi feltételek közepette válik a mai értelemben vett korrupcióvá. A korrupció egyfajta kettősséget foglal magában, hiszen a korrumpáló valamilyen számára értékes erőforrásból hiányt szenved, amivel akár még társadalmi sikerességét is növelheti, miközben a korrumpált javakhoz, lehetőségekhez juthat hozzá. Ugyanakkor, főleg a megvesztegető személye, a lebukás és a társadalmi megszégyenülés kockázatát is vállalja. Mindezek mellett nem elhanyagolható a normaszegés miatti rossz közérzet, lelki stressz, és bűntudat érzése sem. Jellemző, hogy minél kisebb társadalmi ranggal rendelkezik egy egyén, annál jobban megterheli pszichésen és anyagilag is a megvesztegetés. A korrupciós kapcsolat létrejöttét nehezíti, ha a felek között nagy a társadalmi különbség. A korrupció a versengés mellett együttműködést is igényel, és furcsamód egyik legfontosabb aspektusa az egymás iránti bizalom. Egy másik pszichológiai tényezőként a viszonzás jelenik meg, amely az emberek ösztönös belső kényszere, és életünk számos területén hasonlóképpen jelentkezik. A kapcsolat instabilitása miatt fontos, hogy a felek biztosítsák egymást kölcsönös együttműködési és bizalmi készségükről, illetve, hogy készek kockázatot vállalni. Ezen kooperációkban nem csoda, hogy sokszor előfordul egymás kölcsönös megajándékozása, (az „üzleti” megegyezésen túlmenően) hiszen ez a baráti szándék megerősítését is szolgálja, mindamellet még a felek belső feszültségét és kellemetlen érzését is csökkenti. Így a haszon mellett úgy érezhetik, hogy nem normasértő és illegális tevékenységük. Habár a jelenség a résztvevők szintjén a versengésről és kooperációról szól, és nagy jelentősége van az egymás közötti önzetlenségnek is, ha ezt az egész társadalomra, vagy csoportra vetítjük ki, megjelenik közösségellenes és kifejezetten önző stratégiát igénylő mivolta.

Az egyik probléma itt rajzolódik ki, hiszen míg „befelé” az együttműködés és az anyagi, pszichológiai előnyök erősítik a kapcsolatot, addig „kifelé” viszont zártságot mutat, és nem tudják erkölcsi és törvényességi szempontból felelősség alá vonni. Vagyis, azokban a társadalmakban, ahol nem működik elég hatékonyan a nyilvánosság, és a társadalmi makrofolyamatok nem elég átláthatóak, viszonylag független, autonóm korrupció alakul ki. Ezeknek a szövetségeknek a leleplezése sem egyszerű, hiszen költségekkel jár, és az

egyén szintjén az ebből származó haszon sem biztosan belátható. Sokkal könnyebb inkább megküzdeni a korrupcióval járó lelki teherrel, az ezzel szereshető haszon érdekében. Az egyén általában nem rendelkezik elég információval, ahhoz, hogy megértse a teljes folyamatot. Az egyéni akciók helyett, egy nagy kiterjedésű társadalmi összefogás segíthetne a korrupció visszafogásában. Az az ár, amelyet az egyénnek kell/kellene fizetnie ennek visszaszorítására, (általában) fontosabb, mint amit a korrupció okoz a társadalomnak.

Míg a tradicionális társadalmakban, a csaló a közösség minden tagjával szembeül büntetett követően, addig a modern világban a normaszegő magatartás sokkal kevésbé átlátható és nyilvánvaló. Fontos, hogy az emberek megértsék; a korrupció elleni harc során saját közösségüket, és saját magukat tudják megvédeni a törvényellenes és jogtalan szövetkezésektől. Elengedhetetlen a csoporttal való azonosulás képessége, vagyis, hogy hajlandó legyen valaki büntetni és jutalmazni a csoport érdekében, még akkor is, ha ez plusz költségekkel jár. Továbbá fontos még, hogy időnként szelektálni kell a hivatali, közéleti és üzleti szereplőket, hogy csökkenjen a megvesztegetés megtérülésével kapcsolatos elvárás. (Bereczkei – Tóth [2010])

EMPIRIKUS KUTATÁS

Annak érdekében, hogy megtudjam, hogyan gondolkodnak a fiatalok a korrupcióról, új adatokat gyűjtöttem a főiskolásokról, illetve ezeket régebbi kutatásokkal is összevettem, hogy még átfogóbb felmérést tudjak végezni. A kvantitatív kutatásom alapjául szolgáló kérdőív – melyet a melléklet is tartalmaz – azt a célt szolgálja, hogy feltárjam célcsoportom korrupciós ismereteit, és a témával kapcsolatos attitűdjeit. Dolgozatom főként feltáró jellegű, nem terjed ki az összefüggések részletes értelmezésére.

Primer adatelemzés

Kutatásom során a következő kérdésekre keresem a válaszokat:

1. Mit értenek a fiatalok a korrupció alatt, mennyire vannak tisztában a fogalommal?
2. Felismerik-e a korrupciós cselekményeket – avagy átlátnak-e a korrupció hálóján?
3. Milyennek látják, érzékelik a körülöttük zajló korrupciós események elterjedtségét?
4. Mutatnak-e hajlandóságot korrupt viselkedésformára?
5. Miként viszonyulnak a korrupció leleplezéséhez, és érzékelik-e a következmények súlyát?

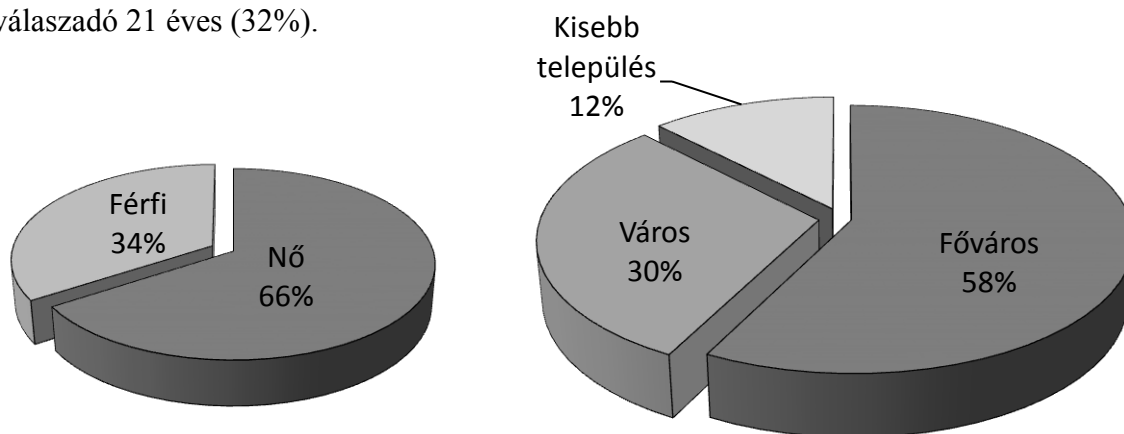
Célcsoportomat két főiskolai kar hallgatói képezték. Kérdőív felvételére online módon került sor, a Google Drive program alkalmazásával, 2013 szeptemberében és októberében. A kérdőíveket 2013 Microsoft Excel programmal értékeltem ki. Összesen 146 kérdőív felelt meg az elemzéshez szükséges elvárásoknak.

A felmérésben résztvevő hallgatóknak összesen 6 egyszerű, és 5 összetett, több részből álló kérdéssorra kellett válaszolniuk. A kérdések között szerepeltek eldöntendő értékelések, rangsorolások, illetve egy szöveges kifejtés is.

A következő hipotéziseket vetettem fel:

- 1.) A fiatalok mást és mást értenek a korrupció fogalma alatt, így gyakran nincsenek tudatában annak, hogy egy adott cselekmény kapcsolatba hozható a korrupcióval.
- 2.) Hazánkban a főiskolások erkölcsi normái hasonlóak, mint az átlag állampolgároké, és a főiskolások ugyanúgy nem látják pozitívan a jelen helyzetet, mint a lakosság.
- 3.) A főiskolás hallgatók bár a világot korrupcióval fertőzöttnek érzékelik, úgy látják, hogy saját maguk az ilyen cselekményeken kívül maradnak.
- 4.) A hallgatók nem szívesen vállalják fel, hogy leleplezzék, ha korrupciós cselekménnyel találkoznak.

A 2. ábrán látható, hogy a kérdőívet kitöltők nagyobb arányban nők voltak, és a hallgatók közül legtöbben a fővárosban laknak (3. ábra). Az általam meghatározott korkeret 21 és 31 év közötti volt. A kitöltők átlagos életkora 22 év, és a hallgatók közt a legtöbb válaszadó 21 éves (32%).

Forrás: Saját szerkesztés

2. ábra Nők és férfiak megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés

3. ábra Lakhely szerinti megoszlás

Annak érdekében, hogy fel tudjam mérni, hogyan értelmezik a hallgatók a korrupció fogalmát, illetve, hogy megtudjam, melyik felet ítélik el egy adott helyzetben, a táblázatban (2. táblázat) látható kérdéssort készítettem el. A válaszadóknak el kellett dönteniük, hogy az egyes esetekben kit tekintenek korruptnak. Fontos kritérium volt, hogy a cselekményeket megvalósultnak tekintettük, vagyis például az állást elfogadták, a pénz kifizetődött stb.

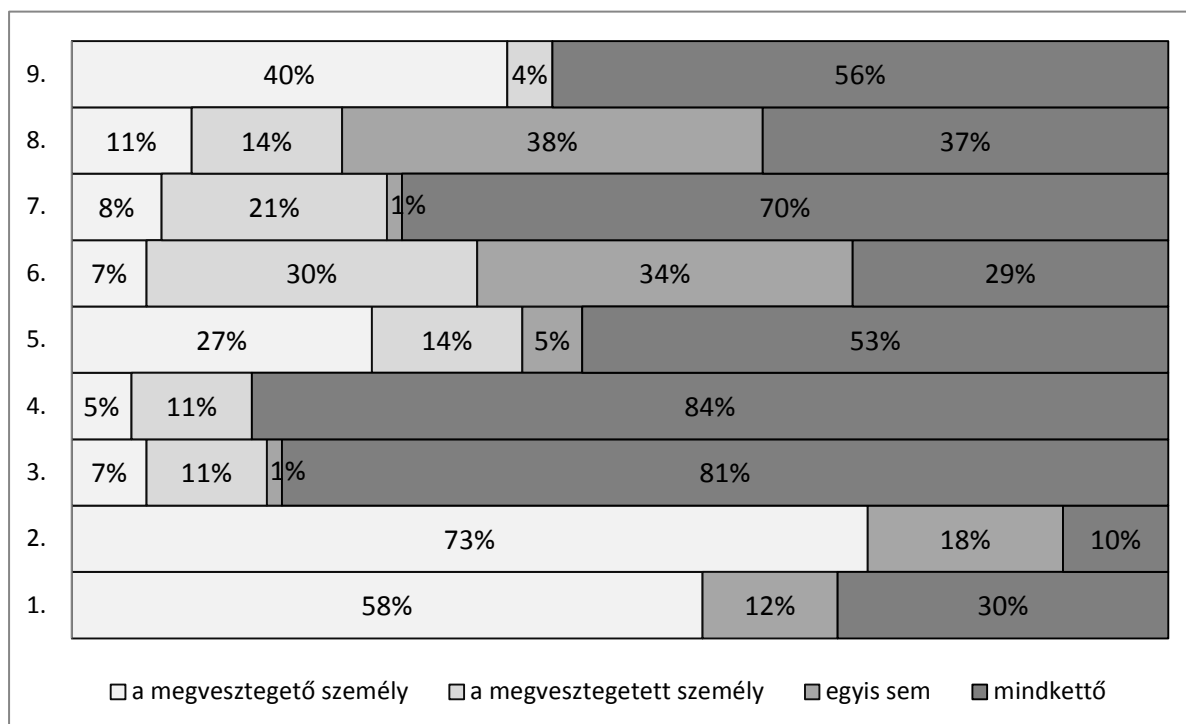
Elbírálandó kérdések a korrupciót elkövető személye szerint

2. táblázat

1. Egy hivatali személy családtagjának kínálja fel az állást, akkor is, ha van nála jobb szakértő.
2. Az orvos pénzt kér a szülés lebonyolításáért.
3. Az alkalmazott lefizeti az ellenőrt, hogy megadjon egy engedélyt annak ellenére, hogy nem felel meg a kritériumoknak.
4. Titkos információk kiszolgáltatása plusz pénz fejében.
5. A tanuló a vizsgánál ajándékot ad a tanárnak a jobb jegy érdekében.
6. A beteg pénzt fizet műtete előtt az orvosnak, a sikeresség és odafigyelés érdekében.
7. Az autós lefizeti a rendőrt, hogy ne kelljen ennél jóval drágább büntetést fizetnie.
8. Az apuka megkéri ügyintéző gyermekét, hogy soron kívül intézzék ügyleteit.
9. A bíráló bizottság felajánlja a versenyzőnek az első helyet, egy bizonyos összegért cserébe.

Forrás: Saját szerkesztés

A kérdésekre négyféle választ lehetett adni, hogy ki követ el korrupciót: a megvesztegető személy (pl.: a hivatali személy), a megvesztegetett személy (pl.: a családtag), egyik sem, és mindkettő. A következő diagramon bemutatom a válaszokat.

Forrás: Saját szerkesztés

4. ábra Elbírálandó kérdések megválaszolásának megoszlása

A 9 kérdésből csak 5 kérdésnél (3.-5. 7. 9. kérdések) gondolta a fiatalok többsége úgy, hogy mindkét fél korrupciót követ el. Ezzel szemben, mindegyik kérdésnél egyöntetűen azt mondták a válaszadók, hogy legalább az egyik fél korrupt magatartást tanúsít. A legnagyobb egyetértés 84%-os arányban mutatkozott meg, ám egyik kérdésnél sem válaszolták egybehangzóan ugyanazt a hallgatók. Érdekes megfigyelni, hogy 5 esetben is (3. 4. 6.-8. kérdések), többen vádolták meg a megvesztegetett személyét korrupcióval, mint a megvesztegetőét. Ha például egy beteg orvosának fizet a sikeres beavatkozás érdekében, akkor magát a fizetőt kevésbé tekintik korruptnak. Vagy, ha egy diák ajándékot ad oktatójának, akkor az elfogadónál látják a korrupt cselekedetet, de a megvesztegető „bűnét” nem ismerik fel. Ez talán azért lehet, mert úgy gondolhatják, hogy a megvesztegető személye rá van kényszerítve erre a magatartásformára, vagy csak nem veszik észre korrupt mivoltát, ha Önmaguk/családtagjuk követ el efféle cselekményt. Azonban az első két kérdésnél kirívóan sokan csak a megvesztegetőt tartották felelősnek, és senki sem gondolta csak a másik félt hibásnak. Ezekben a helyzetekben is szó lehet

arról, hogy a feleknek „nem volt más választásuk”, kiszolgáltatott helyzetben voltak, így egyedül Őket nem is hibáztatták. (4. ábra)

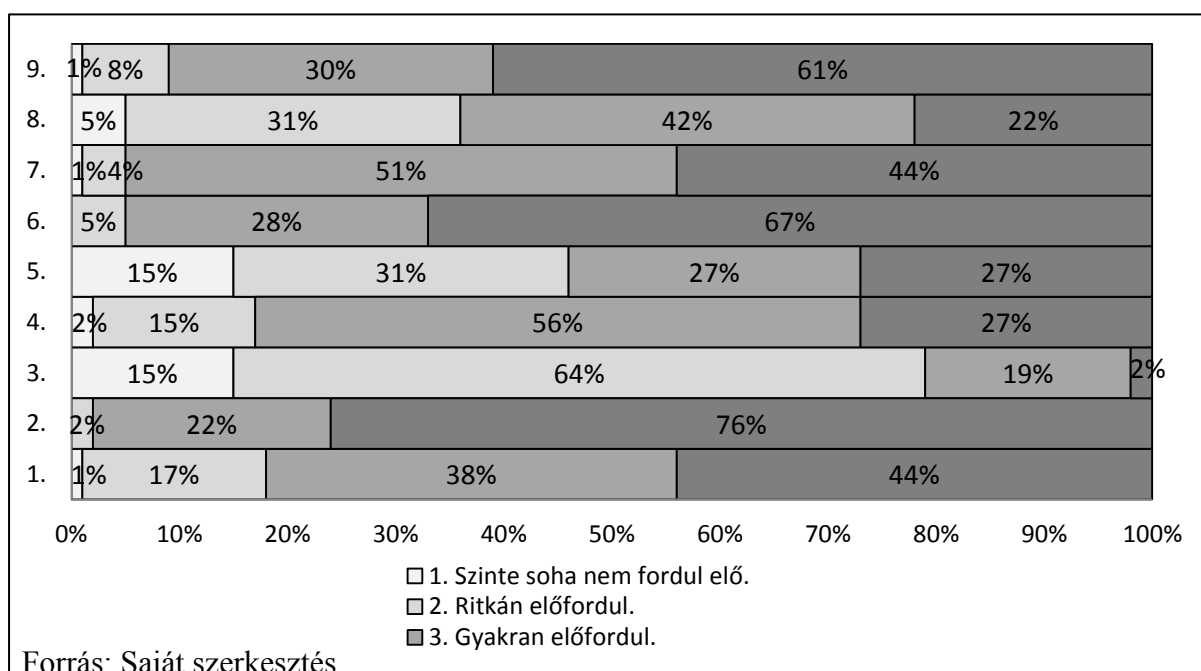
A következő kérdéssorral arra kerestem a választ, hogy a fiatalok szerint mennyire fertőzött korrupcióval a világ, amelyben élnek. 9 esetet kellett rangsorolniuk előfordulás szerint. (3. táblázat)

Rangsorolandó kérdések aszerint, hogy milyen gyakoriak a mindennapokban

3. táblázat

1.	Valaki jobb ellátásért fizet a házi orvosának.
2.	Nagyobb az esély egy állás betöltésére annak, aki rokoni viszonyban áll a vállalat egy tagjával.
3.	Jobb eredmények elérése az iskolában, a tanár megajándékozása révén.
4.	Gyorsabban elintézik az ügyeimet, ha azért plusz pénzt fizetek.
5.	Az iskolai HÖK-ös tagok magukra is költenek a szervezet pénzéből.
6.	A média megtévesztő, a valóságnak nem teljesen megfelelő információkat közöl.
7.	Valaki lefizetése azért, hogy jobb szolgáltatásokat kapjunk, illetve elsőbbséget élvezhessünk.
8.	A házi orvos pénzt vár el a betegtől, aki ha az nem fizet, nem kap megfelelő ellátást.
9.	Feketén dolgozás, és ezáltal az adózás elkerülése.

Forrás: Saját szerkesztés

5. ábra Rangsorolás szerinti megoszlás

A hallgatók igen negatív véleményt alkottak a korrupció „szokások” megjelenéséről a hétköznapiakban, hiszen egyetlen egy kérdést kivéve, kirívóan nagy (54-98) százalékban gondolták úgy, hogy az egyes esetek gyakran, vagy nagyon gyakran előfordulnak (5.

ábra). Habár azt feltételezik, hogy a diák-tanár közötti megvesztegetés nem olyan gyakori jelenség, az iskolai szervezet (jelen esetben a HÖK) gyakorisági mutatója elég nagy. Ennek ellenére így is az iskola intézményét tartották legkevésbé korruptnak.

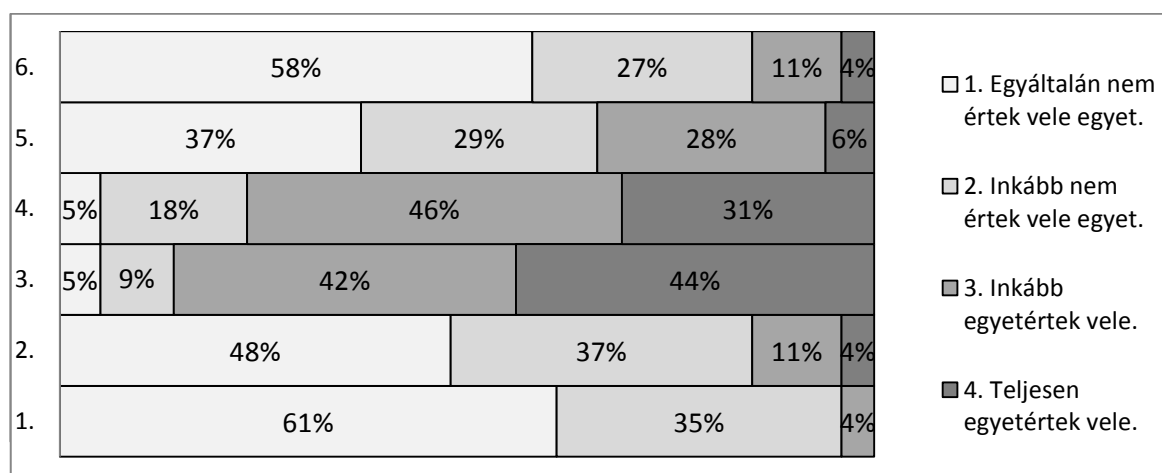
Kíváncsi voltam arra is, hogy a főiskolai hallgatók hogyan helyezik el magukat, környezetüket és általánosságban az embereket a korrupció világában. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához a megkérdezetteknek ugyancsak rangsorolási feladatot kellett végrehajtani aszerint, hogy mennyire értenek egyet a felsorolt mondatokkal (4. táblázat).

Egyetértés szerinti rangsorolandó kérdések

4. táblázat

1.	Magyarországon egyre kevesebb korrupciós esettel találkozhatunk.
2.	Magyarország kedvező helyen áll korrupciót tekintve az Európai Unióban.
3.	A világon egyre több korrupciós esettel találkozhatunk.
4.	Az emberek általában egyre erkölcslenebbül gondolkoznak.
5.	Ha a környezetemben sokan követnek el korrupt cselekedetet, hajlamosabb vagyok rá én is.
6.	Azzal, hogy én korrupt viselkedést tanúsítok, nem okozok jelentős problémát.

Forrás: Saját szerkesztés

Forrás: Saját szerkesztés

6. ábra Válaszok megoszlása egyetértés szerint

A főiskolás hallgatók nagy része se Magyarország, se általánosságban a világ helyzetét nem látja pozitív helyzetben korrupciót tekintve. A válaszadók több mint a felét nem befolyásolná az, hogyha a környezetükben sokan követnének el korrupciót. Mindössze a megkérdezettek 15%-a gondolja úgy, hogy a korrupt magatartással nem okozna jelentős

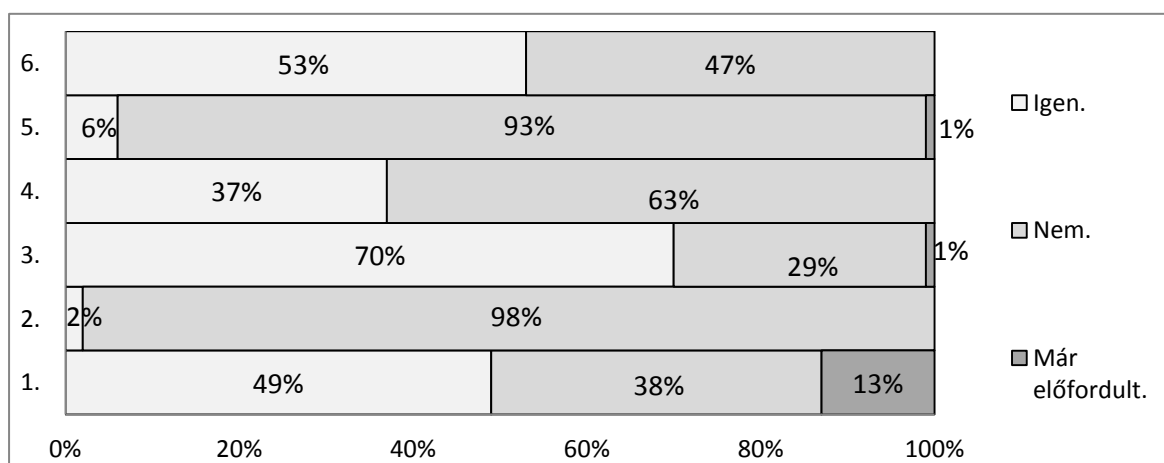
problémát. Ez a két tényező valószínűleg nagyban befolyásolhatja őket, amikor döntést kell hozniuk egy-egy helyzetben, hogy melyik „utat” választják. (6. ábra)

A további vizsgálatokat olyan kérdések felvetésével folytattam, amelyek során konkrét esetekben kell eldönteniük a kitöltőknek, hogy követnének-e el, vagy követtek-e már el korrupciót. (5. táblázat)

Előntendő kérdések konkrét szituációk során

5. táblázat

1.	Fizetne orvosnak jobb/gyorsabb ellátás reményében?
2.	Megajándékozná/lefizetné tanárát jobb jegy érdekében?
3.	Ha rokona állást ajánlana magának annak ellenére, hogy nem jó szakember, elfogadná?
4.	Ha felajánlanának előnyösebb pozíciót/helyzetet pénzért cserébe, elfogadná?
5.	Megrontaná más jó hírnevét saját érdekében?
6.	Tenne törvénytelen dolgot annak érdekében, hogy azzal családját segítse?

Forrás: Saját szerkesztés

7. ábra Konkrét szituációkra adott válaszok megoszlása

A 6 esetből összesen 3-nál van arra példa, hogy a fiatalok valaha is követtek volna már el ilyen típusú korrupciót. Ezek közül is kettő elhanyagolható százalékban jelenik meg, és csak a hálapénz vetődik fel kismértékben. Ez érthető is, hiszen fiatal koruk miatt, még nem is adódhatott számottevő alkalom arra, hogy korrupt viselkedést tudjanak tanúsítani. Nyilatkozataik szerint korrupcióra való hajlandóságuk is csak két esetben haladta meg az 50%-ot. Az iskola szervezetében, ahol az idejük nagy részét töltik, nem mutatnak affinitást a korrupt viselkedésre, míg a magánéleti kötődésekben más eredményék születtek. Például ismerősüktől még akkor is elfogadnának egy állást, ha tudnák magukról, hogy nem jó szakemberek. Az, hogy a szoros kapcsolatokat ilyen mértékben

felhasználnák, talán egyik oka, hogy az elmúlt időszakban nem egyszerű megfelelő munkához jutni. (7. ábra)

A kutatás során arra is választ kívántam kapni, hogy a hallgatók miként állnak a korrupció leleplezéséhez. A korrupció elleni fellépés egyik formája lehet, ha nem hunyunk szemet a környezetünkben elkövetett korrupciós esetek felett. Ezért feltettem a fiataloknak azt a kérdést, hogy jelentenék-e, hogyha korrupcióval találkoznának. A válaszadók 54%-a nem jelentené, 37%-a jelentené, és mindössze 9%-uk tette ezt már meg. Arra a kérdésre, hogy miért nem jelentenék ezt, a megkérdezettek fele (52%) azt válaszolta, hogy nem látják értelmét, és bizonyos százalékuk nincs tisztában azzal, hogyan és hol tehetnék ezt meg (21%). A hallgatók kis százaléka (15%) fél a következményektől és mindössze 12%-ukat nem érdekli ez a téma.

A kérdőívem kitöltésekor a főiskolásoknak rövid szöveges válasszal kellett kifejtteniük, hogy szerintük milyen következménye lehet, vagy következményei lehetnek a korrupciónak. A válaszadók közül a legtöbben azt felelték, hogy a korrupció leggyakoribb következménye az igazságtalanság, és a becsületes emberek hátrányba szorítása. Emellett a fiatalok jelentős számban úgy gondolják, hogy a korrupciós viselkedés másokat is erre a magatartásra sarkall. Sokan a korrupció következményeként a társadalom erkölcsi romlását, a becsületesség és a bizalom elvesztését látják megvalósulni. E kérdés kapcsán a válaszadók egy része a korrupciós magatartást tanúsító személy büntetésének jellegére asszociált, és bírságot illetve börtönbüntetést javasolt a korrupció nagyságának arányában. A válaszadókat morális szempontból megvizsgálva a következő eredményeket kaptam: a megkérdezett fiatalok 98%-a negatívan értékeli a korrupciót, és csak 2 személy véli úgy, hogy a korrupciónak lehetnek pozitív következményei is.

Szekunder kutatás

Az elmúlt évtizedekben számtalan kutatást végeztek a korrupcióval kapcsolatosan, gyakran különböző aspektusokban, és eltérő kérdésekre keresve a választ. Ezen kutatások között találni néhány olyan felmérést is, amelyek a fiatalok viselkedésformáját vizsgálják, így az egyes eredményeimet össze tudtam vetni a korábbi adatokkal. Az összehasonlítások során az egész lakosságról szóló elemzéseket is felhasználtam oly módon, hogy kimutassam a fiatalok és a felnőttek közötti hasonlóságokat, illetve különbségeket néhány korrupcióval kapcsolatos kérdésben.

Szekunder kutatásomhoz az International Transparency 2010/11-es és 2013-mas lakossági felmérését (Martin [2013]), illetve egy fiatalokról szóló 2012-es kutatást használtam fel. (Székely – Lakatos – Molnár [2012]) Ezen kívül egy az Állami Számvevőszék nevét jellemző, 2012-es projektet is tudtam hasznosítani, amely ugyancsak egy lakossági felmérést reprezentál.

Elsősorban arra akartam választ kapni, hogy vajon csak a fiatalok látják-e ennyire negatívan az ország helyzetét, vagy a lakosság is hasonlóan vélekedik, ha a korrupció elterjedtségéről kell nyilatkozniuk. Valamilyen formában mindegyik kutatásban szerepelt ez a kérdés, amelyből kiderül, az elmúlt időszakban a válaszadók nagy százaléka (legalább a fele) úgy gondolta, hogy az ország helyzete romlott a korábbi évekhez képest, és a legégetőbb problémák között szerepel a korrupció. Az International Transparency szerint, nálunk rosszabbul látják a helyzetet a globális átlaghoz képest.

Mindegyik külső felmérésben úgy gondolták a megkérdezettek, hogy az egészségügyben jelenik meg a legtöbb korrump magatartásforma. Az általam készített kérdőívben a hallgatók nepotizmussal kapcsolatos viselkedést látják a legelterjedtebbnek, ám a hálapénzzel kapcsolatos eseteket ők is nagyon gyakorinak gondolják. A kutatások szerint a fiatalok nem az egészségügyben követnék el legnagyobb százalékban korrupciót, a felnőtt lakosság azonban erre mutat leginkább hajlandóságot. Ennek az lehet az oka, hogy a fiatakorúak még nincsenek olyan mértékben rászorulva az orvosok gyakori látogatására, mint az idősebbek. A 2010/11-es felmérés szerint, a globális átlaghoz képest több mint kétszer olyan rossz a helyzet Magyarországon az egészségügy korrumptségát tekintve. Az oktatás példamutatásáról, vagy az ott történő diák-tanár közötti korrupcióról a kitöltők korrupciót tekintve, viszonylag pozitív válaszokat adtak. A fiatalok nagy része nem is mutat hajlandóságot arra, hogy az iskolában korrump viselkedést kövessenek. Az oktatásban megvalósuló korrupció, sokkal jobb képet mutat a globális viszonyokhoz képest. Ez már nem mondható el a média szavahihetőségéről.

A 2013-mas és 2012-es lakossági felmérések hasonlóságot mutatnak az általam kapott eredményekkel, miszerint a megkérdezettek több mint a fele nem jelentené a korrupciót, ha ilyen esettel találkozna. A felmérésben szereplő hallgatók, azonban 20%-kal még így is jobb arányt mutatnak felnőtt társaikhoz képest. A Transparency fiatalokról készült kutatásában, azonban még ennél is nagyobb lelkesedést tanúsítottak a korrupció elleni harcban. A megkérdezettek 48%-a jelentené az esetet helyzettől függően, és csak 10%-uk válaszolta azt, hogy ezt egyáltalán nem tenné meg. A 2013-mas országos felmérés még

abban is hasonlóságot mutat az általam elkészített eredményekkel, hogy a válaszadók nagy százaléka (41%) azért nem jelentené a korrupciót, mert nem látnák értelmét.

Végezetül Fenyvesi Éva ugyancsak főiskolásokról szóló Ezerarcú korrupció című munkáját is elemeztem, amelyet a háttéranyag megírásánál már korábban is igénybe vettem. Mindkét felmérés egyezőséget mutat abban, hogy a fiatalok egymástól igen eltérően gondolkoznak a fogalommal kapcsolatban, és a korrupcióval kapcsolatos ismereteik is hiányosak. Nem találni egyetlen olyan kérdést sem, ahol a hallgatók egyöntetűen ugyanazt a választ adták volna. Az is megfigyelhető, hogy a fiatalok sokkal elnézőbbek a nepotizmussal kapcsolatban, mint ahogyan például a megvesztegetésről vélekednek.

ÖSSZEGZÉS, KLONKLÚZIÓ

Dolgozatom célja az volt, hogy megtudjam, hogyan értelmezik, érzékelik a fiatalok a mindennapi korrupciót, és választ találjak az ezzel kapcsolatosan felvetett kérdéseimre. Elsősorban arra akartam választ kapni, hogy a főiskolai hallgatók mennyire vannak tisztában a korrupció fogalmával, és mennyire ismerik fel a korrupt cselekményeket. Az ezzel kapcsolatos hipotéziseim beigazolódtak. A fiatalok nincsenek igazán tisztában a jelenség fogalmával, és sok esetben nem is tudják eldönteni egy-egy tettről, hogy az kapcsolatba hozható-e a korrupcióval. Egy olyan esettel sem találkozhattunk, ahol egyöntetűen, minden fiatal ugyanaz a választ adta volna. Fontos megemlíteni, hogy a felnőtt lakosság vonatkozó vizsgálatok hasonló eredménnyel zárultak.

Második hipotézisem, miszerint a főiskolások erkölcsi normái hasonlóak, mint az átlag állampolgáré, és nem is látják pozitívan a jelen helyzetet, eredmények alapján részben beigazolódtak. A fiatalok valóban negatívan látják az ország és a világ helyzetét is, hiszen az oktatáson kívül minden más korrupciós esetet nagyon gyakorinak vélték. Sőt, talán azt is el lehet mondani, hogy erről a témáról a felnőtteknél is pesszimistábban gondolkoznak. A hallgatók válaszai alapján megállapítható, hogy kevésbé hajlanának a korrupció elkövetésére, mint ahogy azt a környezetükben érzékelik.

A fenti következtetések részben választ adnak harmadik hipotézisemre is, amiben azt állítottam, hogy a fiatalok a világot korrupcióban fertőzöttnek tartják, míg önmagukat távol érzik az ilyen eseményektől. Úgy gondolom, hogy ennek részben az lehet az oka, hogy a fiatalok kevésbé normakövetők. Emellett talán hiányos ismereteik is azt láttatják velük, hogy egy-egy aprócska „csalás”, segítségelfogadás még nem számít korrupciónak, és ezzel senkinek sem árthatnak. Végezetül talán az is magyarázat lehet, hogy amíg egy személy nem kerül kiszolgáltatott helyzetben, vagy amíg „nem szorul rá” valamilyen kis kapu keresésére, addig könnyebben mondhat nemet az erkölcstelen, vagy csupán erkölcstelennek tűnő ajánlatokra. Ez utóbbi magyarázatokat azonban nem tudom tényekkel alátámasztani, elsősorban a környezetből adódó tapasztalatok és észrevételek alapján felvetődött gondolataimat írtam le.

Utolsó hipotézisem, melyben azt állítottam, hogy a fiatalok nem kívánják leleplezni a korrupciós cselekményeket, beigazolódtak. A válaszadók valamivel több mint fele nem jelentené, ha korrupcióval találkozna, melynek az a legfőbb oka, hogy úgy gondolják, ezzel semmit sem érnének el. A főiskolai hallgatók egy kisebb csoportja, még annak is hangot adott, hogy nem tudja hol és hogyan tehetné ezt meg.

A fentieket összefoglalva úgy gondolom, hogy a fiatalok a becsületességet nem tartják kifizetődő tulajdonságnak, ám mégis az egyéni érdekek elé helyezik. Eredményeim megerősítettek abban a kiinduló gondolatomban, miszerint fontos lenne beépíteni a felsőoktatási képzésbe a korrupcióval kapcsolatos ismeretek bővítését. Úgy gondolom, szükség van olyan tananyagra, ismeretátadásra, amely felkészíti a fiatalokat a korrupciós helyzetek felismerésére, elkerülésére, illetve az ellene való fellépésre.

IRODALOMJEGYZÉK:

Állami számvevőszék [2012]: Integritás és korrupció – Elméleti és közvélemény-kutatási tanulmányok, /ÁROP-1.2.4-09-2009-0002. számú európai uniós kiemelt projekt/

Berezkei T. és Tóth P. [2009]: A korrupció kialakulása és fennmaradása: evolúciós-etológiai szempontok

Budapest Corvinus Egyetem, Transparency International Magyarország, Svájci Hozzájárulási Programiroda [2010] 6-14. o.
http://integritas.asz.hu/uploads/files/resource_hu_197265%5B1%5D.pdf (letöltve: 2013. augusztus 12.)

Fenyvesi É. – Anduska B. – Szeleczi P. [2011]: Egészségügy – Paraszolvencia In: Tudományos Közlemények 115-134 o.

Fenyvesi É. [2012]: Korrupció, amiért beszélnünk kell róla... In: Multidiszciplináris kihívások - sokszínű válaszok 9-17 o.

Fenyvesi É. [2013]: Az ezerarcú korrupció In: Multidiszciplináris kihívások - sokszínű válaszok 17-27. o.

Global Corruption Barometer [2010/2011], Transparency International
http://www.transparency.org/gcb201011/in_detail (letöltve: 2013. október 22.)

Martin József Péter [2013]: Korrupciós minták Magyarországon és az Európai Unióban, Előadás: 2013. szeptember 24. City Corner Irodaház, Magyar Közgazdasági Társaság szervezésében

Németh E., Körmendi G., Kiss B. [2011]: Korrupció és nyilvánosság In: Fókuszban a korrupció, Pénzügyi Szemle 57-65. o.

Peters B. [2003]: The media's role: covering or covering up corruption? In: Global Corruption Report, 44-56. o.

Petrétei J. [2007]: A korrupció jellemzői és az ellene való küzdelem lehetőségei In: Romániai Magyar Jogtudományi Közöny
<http://integritas.asz.hu/uploads/files/003Petretei.pdf> (letöltve: 2013. augusztus 25.)

Rose-Ackerman S. [2006]: International handbook on the Economics of Corruption. 4-22. o.

Sebestyén T. [2005]: Korruptió trendek a magyar és nemzetközi adatok tükrében. 2. rész. Polgári Szemle, 1. évfolyam 4. szám.

Székely L. – Lakatos D. – Molnár Cs. G. [2012]: Fiatalok és a korrupció Magyarországon
Transparency International Magyarország

Szente. Z. [2007]: Fogalmi kísérletek a korrupció meghatározására és az önkormányzati korrupció fogalma, Korruptióellenes stratégiák és módszerek In: Korruptió jelenségek az önkormányzati közigazgatásban. 45-75. o., 163-191. o.

Szvetelszky Zs. [2009]: Hálópénz – korrupció kicsiben In: http://fn.hir24.hu/itthon/2009/12/30/halopenz_korruptio_kicsiben (letöltve: 2013. augusztus 12.)

Takács I. – Csapodi P. – Takács-György K. [2011]: A korrupció, mint deviáns társadalmi attitűd In: Fókuszban a korrupció, Pénzügyi Szemle 26-42. o.

Vásárhelyi Mária [1998]: A korrupció a közgondolkodásban In: Szociológiai Szemle 4. szám 51-68. o.

Egy általam és konzulensem által írt cikk [2013]

MELLÉKLETEK

1. melléklet: A kérdőívben szereplő kérdések

1. Nemed: - Nő
 - Férfi

2. Korod:

3. Lakhelyed: - Főváros
 - Város
 - Kisebb település

4. Döntsd el, hogy szerinted a következő eseteknél ki követ el korrupciót a felek közül. (A cselekményeket megvalósultnak tekintjük. – az állást elfogadták, a pénz kifizetődött stb.)

Egy hivatali személy családtagjának kínálja fel az állást, akkor is, ha van nála jobb szakértő.	a hivatali személy	a családtag	egyik sem	mindkettő
Az orvos pénzt kér a szülés lebonyolításáért.	az orvos	a páciens	egyik sem	mindkettő
Az alkalmazott lefizeti az ellenőrt, hogy megadjon egy engedélyt annak ellenére, hogy nem felel meg a kritériumoknak.	az alkalmazott	az ellenőr	egyik sem	mindkettő
Titkos információk kiszolgáltatása plusz pénz fejében.	a megvesztegető	a lefizetett személy	egyik sem	mindkettő
A tanuló a vizsgánál ajándékot ad a tanárnak a jobb jegy érdekében.	a tanuló	a tanár	egyik sem	mindkettő
A beteg pénzt fizet műtete előtt az orvosnak, a sikeresség és odafigyelés érdekében.	a beteg	az orvos	egyik sem	mindkettő
Az autós lefizeti a rendőrt, hogy ne kelljen ennél jóval drágább büntetést fizetnie.	az autós	a rendőr	egyik sem	mindkettő
Az apuka megkéri ügyintéző gyermekét, hogy soron kívül intézzék ügyleteit.	az apuka	az ügyintéző	egyik sem	mindkettő

A bíráló bizottság felajánlja a versenyzőnek az első helyet, egy bizonyos összegért cserébe.	a bíráló bizottság	a versenyző	egyik sem	mindkettő
--	--------------------	-------------	-----------	-----------

5. Szerinted milyen gyakoriak manapság a következő esetek 1-től 4-es skálán mérve?

(1: szinte soha nem fordul elő, 2: ritkán előfordul, 3: gyakran előfordul, 4: nagyon gyakran előfordul)

Valaki jobb ellátásért fizet a házi orvosának.
Nagyobb az esély egy állás betöltésére annak, aki rokoni viszonyban áll a vállalat egy tagjával.
Jobb eredmények elérése az iskolában, a tanár megajándékozása révén.
Gyorsabban elintézik az ügyeimet, ha azért plusz pénzt fizetek.
Az iskolai HÖK-ös tagok magukra is költenek a szervezet pénzéből.
A média megtévesztő, a valóságnak nem teljesen megfelelő információkat közöl.
Valaki lefizetése azért, hogy jobb szolgáltatásokat kapjunk, illetve elsőbbséget élvezhessünk.
A házi orvos pénzt vár el a betegtől, aki ha az nem fizet, nem kap megfelelő ellátást.
Feketén dolgozás, és ezáltal az adózás elkerülése.

6. Mennyire értesz egyet az alábbi állításokkal? (1: egyáltalán nem értek vele egyet, 2: inkább nem értek vele egyet, 3: inkább egyetértek vele, 4: teljesen egyetértek vele)

Magyarországon egyre kevesebb korrupciós esettel találkozhatunk.
Magyarország kedvező helyen áll korrupciót tekintve az Európai Unióban.
A világon egyre több korrupciós esettel találkozhatunk.
Az emberek általában egyre erkölcslenebbül gondolkoznak.
Ha a környezetemben sokan követnek el korrupciós cselekedetet, hajlamosabb vagyok rá én is.
Azzal, hogy én korrupciós viselkedést tanúsítok, nem okozok jelentős problémát.

7. Kérlek, válaszolj az alábbi kérdésekre!

Fizetne orvosnak jobb/gyorsabb ellátás reményében?	igen	nem	már előfordult
Megajándékozná/lefizetné tanárát jobb jegy érdekében?	igen	nem	már előfordult
Ha rokona állást ajánlana magának annak ellenére, hogy nem jó szakember, elfogadná?	igen	nem	már előfordult
Ha felajánlanának előnyösebb pozíciót/helyzetet pénzért cserébe, elfogadná?	igen	nem	már előfordult
Megrontaná más jó hírnevét saját érdekében?	igen	nem	már előfordult
Tenne törvénytelen dolgot annak érdekében, hogy azzal családját segítse?	igen	nem	már előfordult

8. Volt már arra példa, hogy találkoztál korrupcióval a környezetben?

- igen

- nem

9. Jelentenéd, ha korrupciós viselkedéssel találnád magad szembe?

- igen

- nem

- már volt rá példa

10. Ha nem jelentenéd, mi az oka?

- nem érdekel

- félek a következményektől

- nem látom értelmét

- nem tudom, hol és hogy tehetném ezt meg

11. Kérlek, írd le röviden, hogy szerinted milyen következménye lehet/következményei lehetnek a korrupciónak!

.....

.....

.....

.....

.....

.....